

KSIĄDZ PANELOUX

KOMENTARZ DO TEMATU 1. Z ARKUSZA NR 1

Analiza tematu

Żeby zrozumieć, jak należy zrealizować temat wypracowania, można zawarte w nim sformułowania ująć w formie bardziej szczegółowych pytań, np.:

- a) postawa
 - Jak zachowuje się Paneloux wobec słuchaczy, wygłaszając kazania?
 - Jakie jest jego stanowisko wobec dramatycznych wydarzeń w Oranie?
- b) poglądy
 - Jak ocenia ludzi i świat?
 - Jak tłumaczy pojawienie się zarazy?
 - Jak wyjaśnia rolę Boga?
 - Jakie znajduje sposoby na życie z dżumą?
- c) porównanie obu fragmentów (obu kazania)
 - Czym różni się przesłanie drugiego kazania od sensu pierwszego?
 - Jak zmieniło się zachowanie księdza?
- d) przyczyny różnic
 - Jakie wydarzenia poprzedziły drugie kazanie?
 - Jaki był ich wpływ na bohatera?

Odpowiedzi na te pytania należy szukać w podanych fragmentach oraz całej powieści (podpunkt d). Znajomość utworu jest w tym przypadku bardzo ważna, gdyż Paneloux to jeden z bohaterów, którzy muszą zmierzyć się z dżumą i jej konsekwencjami.

Jak zacząć?

We wstępie warto podkreślić, że doświadczenia związane z epidemią strasznej choroby (pojmowanej jako metafora zła) zmusiły przedstawionych w powieści ludzi do rozstrzygnięcia ważnych kwestii, np. istoty zła, problemu odpowiedzialności, zastosowania moralnych kodeksów w sytuacji ekstremalnej. Paneloux jest postacią wyjątkową – to nie zwyczajny człowiek, lecz kapłan powołany do sprawowania pieczy nad wiernymi, od którego oczekują oni wsparcia w trudnych chwilach, ale także wyjaśnienia, dlaczego dotknęło ich nieszczęście.

Rozwinięcie

Pierwszy podany fragment dowodzi, że ksiądz próbuje sprostać oczekiwaniom zagubionych słuchaczy. Wygłasza kazanie, przyjmując pozę proroka objawiającego niepodważalną prawdę o boskich planach. Mówi gniewnie, tonem oskarżycielskim, wyraźnie dystansując się od zgromadzonych („*Sądziliście...*”, „*Mysleliście...*”). Aby wzmocnić siłę swoich argumentów, cytuje fragmenty *Księgi Wyjścia* odnoszące się do plagi nawiedzającej starożytny Egipt. Stosuje biblijną retorykę (*nieublagany bicz wybije*

zboże ludzkie), dzięki czemu wypowiedź brzmi patetycznie. Sięga także do innych przykładów z **Biblii** (np. Kain, Sodom i Gomora) i historii (chrześcijanie z Abisynii), aby potępić ludzką pychę i niewłaściwe pojmowanie drogi do zbawienia.

Dlaczego Paneloux przemawia w ten sposób? Otóż w swoim kazaniu kreśli wizję świata podzielonego na dwie przeciwstawne strony wyrażone kategoriami dobra i zła, światła i ciemności, zbawienia i dżumy. Według niego nie ma stanów pośrednich, nawet ludzie są sprawiedliwi albo źli, to znaczy, że wybierają Boga lub zapominają o nim. Członków społeczności Oranu kapłan umieszcza wśród tych, którzy zeszli z właściwej drogi, porównuje ich do Kaina i jego potomstwa, ludzi ukaranych potopem oraz mieszkańców Sodomy i Gomory – grzeszników ze zniszczonych bożym ogniem miast. Według księdza orańczycy zblądzi, nie okazując Bogu prawdziwej wiary i miłości, ich powierzchowna religijność (niedzielne wizyty w kościele) ukryć miała porzucenie myśli o zbawieniu na rzecz spraw doczesnych.

Na uwagę zasługuje portret Boga zawarty w wypowiedzi kaznodziei. Paneloux postrzega go jako groźnego prawodawcę, który stracił cierpliwość na widok ludzi łamiących stworzone przez niego zasady. To gniewny sędzia przypominający średniowiecznego Boga, władca, który surowymi metodami przywróci porządek, położy kres czasom, *kiedy rady i braterska ręka mogły (...)* *pchnąć ku dobru*.

Zaprezentowany przez mówcę obraz świata, ludzi i Boga pozwala mu wyjaśnić, czym jest dżuma. Ksiądz nie ma wątpliwości, że zaraza została zesłana przez Stwórcę, by przywołać ludzi do porządku, uświadomić im różnicę między dobrem a złem. W ten sposób Bóg okazuje swoje miłosierdzie, powstrzymując człowieka pograżającego się w ciemnościach grzechu. W zdaniu otwierającym kazanie Paneloux oznajmia wyraźnie, że nieszczęście jest karą za grzechy (*zasłużyliście na nie*), lecz później dodaje, że to także znak od Boga, by zastanowić się nad swoim życiem, okazać skruchę i naprawić błędy.

Natchnione kazanie wygłoszone w kościele pełnym wylęknionych ludzi ma apokaliptyczny charakter: oto wybiła godzina zapłaty za grzechy, nastąpił kres tolerancji dla beztroski i lekceważenia wiary.

W drugim fragmencie nie ma zbyt wielu bezpośrednio zacytowanych słów księdza. Obserwujemy raczej, jakie wrażenie robi on na obecnym w kościele doktorze Rieux. Jakże inaczej brzmi druga przemowa Paneloux – nie ma w niej już patosu i oskarżenia. Mówca stara się przyjąć punkt widzenia zwykłego człowieka, utożsamia się ze słuchaczami. Przede wszystkim przyznaje, że jego wiedza na temat boskich zamiarów jest ograniczona, nie potrafi wytłumaczyć jednoznacznie, dlaczego czasami cierpią niewinni,

np. dzieci. Równie niezrozumiała jest dzuma – kaznodzieja uważa, że spowodowane nią cierpienie nie musi być karą za grzechy, lecz może stanowić dla człowieka sprawdzian jego wiary: *Trzeba we wszystko uwierzyć albo wszystkiemu zaprzeczyć.*

W tym drugim wystąpieniu Paneloux odstąpił także od głoszonej wcześniej koncepcji dychotomii świata – wyraźnego podziału na równoważne siły dobra i zła. Ta ostatnia kategoria jest znacznie bardziej skomplikowana i nie można wyjaśnić, dlaczego zło dotyka nie tylko grzeszników.

Podobnie jak w poprzednim kazaniu bohater powołuje się na przykłady, ale wykorzystuje je nieco inaczej. W zachowaniach abisyńskich chrześcijan, zadżumionych Persów i kairskich mnichów widzi skrajne postawy, których nie akceptuje, ale dostrzega też ludzkie odruchy. Ostatni z przykładów odgrywa rolę przypowieści – z niego bowiem kapłan wyprowadza moralną naukę: trzeba być tym, który zostaje. Cytowane słowa można odczytać jako metaforę altruistycznej postawy prawdziwego chrześcijanina, który ponad własne dobro przedkłada dobro innych. Według mówcy akceptacja doświadczanego nieszczęścia nie jest jednak tożsama z biernością – jeśli fatalizm (przeświadczenie o nieuchronności cierpienia), to czynny – prowadzący do trudnego heroizmu: *Trzeba tylko iść naprzód w ciemnościach, trochę na oślep i próbować czynić dobrze.*

Paneloux wzywa do zaufania Bogu, choć nie potrafi przejrzeć jego zamiarów i celów i z pokorą przyjmuje Jego wyroki. W odczuciu doktora Rieux drugie kazanie jest bliskie herezji. Skąd taka zmiana w postawie duchownego, który wcześniej bez litości oceniał innych? Bohater w czasie zarazy w Oranie widział niewyobrażalny ból chorych i ich bliskich, był świadkiem straszliwych męczarni synka sędziego Othona. Te doświadczenia wzbudziły w nim wątpliwości natury religijnej i nie tylko. Próba ich rozstrzygnięcia miała być broszura *Czy kapłan może radzić się lekarza*. Ksiądz nie potrafił pogodzić tkwiących w nim sprzeczności: kapłańskiego poczucia obowiązku i wierności doktrynie Kościoła ze zwyczajnym człowieczym strachem i wrażliwością. Paneloux człowiek zaangażował się w walkę z chorobą, pracując w formacjach sanitarnych. Paneloux – kapłan z godnością przyjął chorobę, która i jego zmogła, oraz perspektywę bliskiej śmierci.

Podsumowanie

Na początku Paneloux był wyrazicielem ortodoksyjnych poglądów opartych na uproszczonej wizji świata, w którym Bóg wymierzał sprawiedliwą karę grzesznikom. Sposobem na życie w tak pojętym świecie miało być pokorne przyjęcie boskich wyroków, modlitwa i bierne oczekiwanie na miłosierdzie. Osobiste zetknięcie się duchownego z nieszczęściem spowodowało jego duchową przemianę. Musiał przyznać się do niewiedzy, dostrzec własną słabość i zmienić stosunek do ludzi – zrezygnować z dystansu i wyższości na rzecz współodczuwania, odrzucić bierność obserwatora na rzecz zaangażowania.

Ze względu na wewnętrzny konflikt bohatera powieści można nazwać postacią tragiczną. To tragizm mędrca, filozofa, który przegrywa w starciu z wielką niewiadomą – złem, ponieważ odkrywa w sobie niedoskonałość ludzkiej natury.

Oprac. Danuta Górniak

TEST CR Strona Tocqueville'a – punktacja i model odpowiedzi

	Liczba punktów
1. system prezydencki, parlamentarna tradycja brytyjska, osoba króla.	0-1
2. Obawiał się powstania nowych form zniewolenia. Uzasadnienie: Dla Tocqueville'a najwyższymi wartościami były wolność i godność jednostki.	0-2
3. powszechne zrównanie, ścisła kontrola, izolacja od świata i innych więźniów, brak możliwości organizowania się, przymus pracy,	0-2
4. społeczeństwo podzielone, złożone z jednostek w jednakowym stopniu podległych despotycznej władzy, izolowanych, pozbawionych jakichkolwiek form samoorganizacji,	0-1
5. słuchanie głosu wyborców, przestrzeganie ustaw, szacunek dla praw obywatelskich, wolność samorządnego działania, swoboda aktywności jednostek, budzenie wiary w trwałość powziętych przedsięwzięć (poczynań), (1 pkt za wymienienie 2 cech, 2 pkt za wymienienie 4 cech).	0-2
6. np. podstawowym czynnikiem, siłą sprawczą, główną siłą, <i>spiritus movens</i> , siłą napędową, sprzężną,	0-1
7. b) przykładu,	0-1
8. jest zjawiskiem krótkotrwałym, pojawia się w momentach przesilenia politycznego, daje się kontrolować przez nowo powstałe instytucje.	0-2
9. Bezwzględne, odgórne narzucanie własnego zdania czy sądu, nieznośność jakiegokolwiek sprzeciwu, apodyktyczność.	0-1
10. Zniewoleniem, utratą podmiotowości (jednostka staje się własnością władcy).	0-1
11. akceptacja swobód jednostkowych, oddanie się pod rządy prawa wytworzenie niezawisłych (niezależnych) instytucji,	0-2
12. Odbudowa dawnych elit jest niebezpieczną utopią, gdyż miałyby one zbyt wielką władzę nad resztą społeczeństwa (mogłyby mu narzucać swoje prawa), co doprowadziłoby do zniewolenia (uległyby ograniczeniu swobody, np. myśli i działania).	0-1
13. przez gwarancję prawa do głoszenia swoich poglądów (wolność słowa), gwarancję prawa do stowarzyszeń, przez prawo do tworzenia niezależnych organizacji (grup interesów), przez prawo do istnienia swobodnej opozycji,	0-2
14. Tocqueville był z przekonania rojalistą, ale zajmował się teorią demokracji.	0-1

Temat 1. Model odpowiedzi i schemat oceniania

ROZWINIĘCIE TEMATU (można uzyskać maksymalnie 25 punktów)

	Punkcja:		Punkcja:		Punkcja:
Na podstawie pierwszego fragmentu					
1. Bohater, jego postawa	0-4	b) przyznanie się do niewiedzy na temat sensu cierpienia,		Częściowe	(2)
np.:		c) pokora,		np.: dostrzeżenie różnic: bierność	
a) kapłan wygłaszający kazanie z pozycji proroka,		d) odwoływanie się do przykładów ludzkich postaw,		– aktywność, dystans wobec słuchaczy	
b) emocjonalna, oskarżycielska tonacja wypowiedzi, patos,		e) potępienie skrajnych zachowań,		– utożsamianie się z nimi.	
c) powoływanie się na autorytet Biblii (<i>Exodus</i> – czyli Księga Wyjścia),		f) wezwanie do zaufania Bogu,		Próba podsumowania	(1)
d) popieranie wywodów historycznymi przykładami,		g) wezwanie do rezygnacji z własnego dobra na rzecz innych,		np.: zauważenie zmiany pod wpływem doświadczeń, w sytuacji zagrożenia.	
e) przestroga przed religijną nadgorliwością, pychą,		h) propagowanie idei trudnego heroizmu.		Oprac. Danuta Górniak	
f) uświadamianie słuchaczom prawdy, boskiego porządku.					
2. Tezy ojca Paneloux na temat ludzi, świata, Boga	0-5	5. Dżuma	0-2		
np.:		np.:			
a) nadużywanie przez ludzi miłosierdzia i cierpliwości Boga,		a) zjawisko niewytłumaczalne,			
b) powierzchowna religijność,		b) próba wiary,			
c) porównanie Oranu i jego mieszkańców do Sodomy i Gomory,		c) cierpienie nie zawsze będące karą za grzechy,			
d) wyraźny podział na ludzi sprawiedliwych i złych,		d) relatywność zła.			
e) dychotomia świata (dobro – zło, światło – ciemność)		Na podstawie całej powieści			
f) Bóg – niecierpliwy ludzkimi grzechami, beztroska,		6. Ewolucja postawy bohatera	0-2		
g) Bóg – sędzia, który przywróci porządek,		np.:			
h) rola boskiego miłosierdzia.		a) przyczyna rewizji poglądów bohatera: śmierć niewinnego dziecka, nasilenie ataków dżumy,			
3. Dżuma	0-3	b) bliskość herezji: drugie kazanie, broszura <i>Czy kapłan może radzić się lekarza</i> ,			
np.		c) podjęcie pracy w formacjach sanitarnych,			
a) kara za grzechy,		d) przyjęcie z godnością własnej choroby i bliskiej śmierci.			
b) narzędzie Boga w walce ze złem,					
c) nieszczęście skłaniające do zastanowienia i skruchy,		7. Podsumowanie	0-4		
d) wskazówka, która ma odmienić ludzi.		Pełne	(4)		
Na podstawie drugiego fragmentu		np.: dostrzeżenie ortodoksyjności poglądów wyrażonych w pierwszym kazaniu – pełna akceptacja gniewu Boga, bierność, oczekiwanie w modlitwie na miłosierdzie Boga; zauważenie zmiany, jaka nastąpiła pod wpływem doświadczeń – pokora wobec wielkiej tajemnicy świata stworzonego przez Boga, czynna postawa; różnice w postawie wobec słuchaczy: dystans – utożsamianie się; dostrzeżenie tragizmu bohatera.			
4. Bohater, jego postawa	0-5				
np.:					
a) utożsamianie się ze słuchaczami („my”),					

Uwaga!

Przedstawiona w komentarzu realizacja tematu to tylko propozycja. Wypowiedź może być inaczej skomponowana, np. paralelnie. To oznacza równoległe analizowanie obu fragmentów według określonych kategorii: postawa księdza początkowy i późniejszy itd. Wybór metody należy do piszącego.

